

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 334.7

JELClassification D 49, M. 41

Белова І. М.

канд. екон. наук, доцент кафедри обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

E-mail: yim1973@ukr.net

Тернопільський національний економічний університет

Тернопіль, Україна

Завитій О.П.

канд. екон. наук, доцент кафедри обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

E-mail: Zavitii@ukr.net

Тернопільський національний економічний університет

Тернопіль, Україна

Семенішена Н.В.

канд. екон. наук, доцент

E-mail: natviksem@gmail.com

Подільський державний аграрно-технічний університет

Кам'янець-Подільський, Україна

ГЕНЕЗИС ХОЛДИНГІВ ТА АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТИТУЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ

Анотація

Історія холдингів достатньо ґрунтовно досліджена в економічній та юридичній науці, однак вчені мають різні погляди щодо місця і часу виникнення цих утворень. Недостатня визначеність поняття холдингів негативно позначається як на самих холдингах, так і на учасниках господарських відносин, які з ними взаємодіють, тому означене питання потребує конкретизації, що і підтверджує актуальність та мету дослідження зазначеної вище теми.

Проблемно-хронологічним, порівняльно-історичним та статистичним методами проаналізовано питання щодо визначення поняття холдингу, шляхом дослідження історичних передумов його виникнення та виявлення характерних рис і ознак. Обґрунтовано потребу нормативно-правового регулювання і значного вдосконалення механізму господарських відносин, в якому приймає участь холдинг, а також пошук шляхів ефективності регулювання діяльності холдингів.

Перспективи ефективного функціонування холдингових структур в Україні пов'язані з потребою вирішення ряду проблем. Зокрема, дослідження потребують механізми офіційного створення холдингової структури в Україні та іноземних державах з розвинутою ринковою економікою, тенденції розвитку такої форми інтеграційного утворення та її ролі щодо залучення іноземних інвестицій для розвитку економічного потенціалу країни, специфіки фінансового управління холдинговою структурою.

Ключові слова: холдинг, холдингова компанія, корпоративне підприємство, поняття, господарські відносини, нормативно-правове регулювання.

Вступ. Із початку 90-х років ХХ століття холдинги стали об'єктивною реальністю вітчизняної сфери господарювання. При цьому саме поняття холдингу використовується в різних аспектах, є неоднозначним і проблемним.

Особливо зростає роль холдингів за умов фінансової кризи, оскільки в них є ряд переваг відносно звичайних корпорацій. Саме такий вид об'єднання зменшує можливий ризик при здійсненні капіталомістких напрямів діяльності завдяки концентрації капіталу, збуту продукції, охоплення нових ринків. Також інтерес цієї теми полягає в тому, що важливим завданням національної економіки є підвищення ефективності виробництва.

Світова практика свідчить, що для виконання цього завдання необхідним є створення об'єднань у вигляді холдингових структур. Однак при реалізації даного процесу виникають певні проблеми, які є важливими для підприємств холдингового типу, що й обумовлює актуальність дослідження по цьому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці поняття холдингу досліджувало багато авторів, зокрема І.М. Белова, Ю.С. Бездушна, Р.Ф. Бруханський, Т.В. Дідоренко, К. Друрі, В.М. Жук, Н.Л. Жук, Г.Г. Кірейцев, М.Ф. Огійчук, М.Я. Дем'яненко, В.В. Лаптев, В.Г. Лінник, Б.В. Мельничук, В.М. Метелиця, О.М. Петрук, М.А. Проданчук, П.Т. Саблук, Н.В. Семенишена, Т.М. Сторожук, К.Я. Портной, Н.Л. Правдюк, Г.В. Пронська, Г.В. Уманців, І.С. Шиткіна, та інші, проте єдиної точки зору щодо цього питання досі не існує.

Мета. Головною метою статті є дослідження історичних передумов виникнення холдингу та обґрунтування пропозицій щодо визначення поняття холдингу.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові і спеціальні методи: формально-логічний, аналітико-синтетичний, історичний, системнологічний, порівняльно-правовий. За допомогою формально-логічного та історичного методів досліджено питання становлення і розвитку холдингів, визначене поняття холдингу як учасника господарських відносин.

Результати. Історія холдингів достатньо ґрунтовно досліджена в економічній та юридичній науці, однак вчені мають різні погляди щодо місця і часу виникнення цих утворень.

Англійське слово «Hold», від якого і походить слово «холдинг», перекладається на українську мову як «володіти, вміщати, містити в собі, утримувати» [12].

І.С. Шиткіна, яка зазначає, що перші холдингові компанії з'явилися в США в кінці ХІХ століття як особливий тип фінансової компанії, яка створювалась для володіння контрольними пакетами акцій інших компаній з метою контролю та управління їх діяльністю. На доказ приводиться приклад створення «Pensylvania Railroad Company» у 1870 році і формування домицільного права для холдингів у Нью-Джерсі в 1889 році [37].

К.Я. Портной у питанні виникнення холдингів виділяє дві основні позиції, найбільш розповсюджені серед дослідників. Перша полягає у тому, що батьківщиною холдингу називають континентальну Європу або Великобританію. У якості прикладу наводиться заснований у 1822 році холдинг «Societe Generale des PaysBas pour favoriser l'industrie nationale», основною метою якого було, насамперед, державне управління і

фінансування, а з 1825 року – фінансування шляхом створення приватних підприємств і придбання пайової участі [26].

У Франції корпорації виникли під впливом голландського досвіду. Франція не стала винаходити те, що було вже винайдене, не стала шукати свій власний шлях, а запозичила створене іншими країнами. Організація корпорацій у цій країні мала одну характерну рису: вона нав'язувалась практично насильницьким шляхом. Французький Уряд надмірно інтенсивно втручався в цей процес, переслідуючи шляхетні цілі: надати енергійну підтримку розвитку торгівлі і промисловості. Корпорації у Франції не тільки зародилися при особистій участі Уряду, але і розвивалися під його «невсипущим оком». Уряд Франції в порівнянні з англійським Урядом набагато активніше втручався в організацію і діяльність корпорацій. Однак, результати такої турботи не виявилися більш вражаючими, ніж в Англії. Це зайвий раз підтвердило, що для підприємництва важливіше за все воля.

Розвиток європейської економіки також супроводжувався створенням емісійних банків. Так, в 1852 році у Франції було створено товариство «Societe Generale de Credit mobilier» як різновид інвестиційної компанії, яка повинна була тримати частки участі і здійснювати рефінансування винятково шляхом випуску облігацій, а пізніше – здійснювало облік операцій кредитного інституту. Бурхливе формування холдингових компаній було викликано також стратегією приєднань, поглинань незалежних компаній, купівлі фінансовими компаніями контрольних пакетів акцій промислово-транспортних корпорацій. Нова форма об'єднання корпоративних компаній (акціонерних товариств) виявилася дуже життєздатною і стала зростати швидкими темпами.

Уряд Німеччини, усвідомивши у свій час, що країна спізнилася до розділу світу, став виявляти ініціативу в розвитку колоніальної торгівлі. Для початку він детально ознайомився з досвідом діяльності голландських корпорацій і прийшов до висновку, що ця система збору капіталу і ведення партнерської справи представляється найбільш підходящим для впровадження на «німецькому щаблі». Однак одного дозволу створювати корпорації для цієї країни виявилось мало. Треба було вказати зверху спосіб їх створення, тобто шляхи утворення корпорацій і регулювання їх внутрішніх і зовнішніх відносин. І це не дивно: корпорації для німців були чужою організаційною формою підприємництва і перенос її на «німецький щабель» давався нелегко.

Особливістю структури німецької економіки є переважна роль банків та їх зв'язків з не фінансовим сектором (промисловість, торгівля, послуги, транспорт). Це зумовлене відмінностями у законодавстві, у відповідності з яким приватні особи не могли самостійно здійснювати капіталовкладення в розвиток промисловості, і, відповідно, вони повинні звертатися до посередників. Крім того, характерною ознакою економіки Німеччини є переважна позиція серед виробників технологій, особливо в галузях машинобудування, хімія, електротехніка, автобудування.

У Швейцарії наприкінці 70-х років XIX століття, як і в Німеччині, була створена низка аналогічних товариств, а саме «Швейцарський залізничний банк» (1890 р.) у Базелі, який приймав облігації залізничної компанії випускаючи власні облігації; «Швейцарське товариство електричної промисловості (Indelec)», яке було засновано в 1896 р. «Базельським комерційним банком» як інститут фінансування та тісно співпрацювало із фірмою «Siemens & Halske» у Берліні; в 1886 році в Лондоні була створена «The Nobel Dynamit Trust Company».

Законопроект Шермана був схвалений Сенатом США 8 квітня 1890 (51 до 1), палатою представників – 20 червня (одноголосно), затверджений президентом Гаррісоном і набрав чинності 2 липня 1890 року. Протягом десятиліття закон «спав», поки президент Теодор Рузвельт не почав активно використовувати його у своїй

антистресовій кампанії. Акт Шермана був спрямований не проти трестів (монополій) як таких, а проти явних обмежень свободи торгівлі (як між штатами США, так і міжнародної) – в тому числі, персонально проти Джона Рокфеллера і його Standard Oil. Визначення тресту, дане в законі («договір, об'єднання у вигляді тресту, або в іншій формі, що обмежує торгівлю...»), дозволяло використовувати його як проти об'єднань комерційних підприємств, так і проти профспілок. Антипрофспілкова лазівка була усунена Актом Клейтона у 1914 році, оскільки підприємства, що входять до холдингу, зберігали формальну самостійність від головної компанії. Тому після 1889 року багато трестових об'єднань в США були перетворені в компанії холдингового типу [37].

Нова форма об'єднання корпоративних компаній (акціонерних товариств) виявилася досить життєздатною і почала поширюватись швидкими темпами. Вже до 1928 року з 513 найбільших корпорацій США, акції яких котирувалися на Нью-Йоркській фондовій біржі, 487 мали холдингову організацію, причому з них 92 компанії були чистими холдингами і 395 змішаними [21].

Підприємства США обирали корпоративну форму фінансування, що дозволяла залучати значні фінансові ресурси для розширення і подальшого розвитку, фінансування промисловості в Європі здійснювалось головним чином за рахунок прибутку, а також шляхом особистої позики або пайової участі, що супроводжувалося обмеженням форм залучення позикового капіталу. До початку фази індустріалізації в Німеччині рефінансування через банківські кредити обмежувалося вексельним кредитуванням, оскільки банківська система в цілому орієнтувалася на кредитування держави. Але у 1948 р. почали створюватися приватні банки з правом випуску банкнот для фінансування розвитку приватного сектора. Насамперед, це були великі залізничні і енергетичні компанії, які функціонували у формі холдингових компаній.

«Зростання промисловості і швидкий процес зосередження виробництва в дедалі більш великих підприємствах є однією з найбільш характерних особливостей капіталізму. Вільна конкуренція породжує концентрацію виробництва, а ця концентрація на певному ступені свого розвитку веде до монополії. Монополістичні союзи капіталістів, картелі, синдикати, трести ділять між собою перш за все внутрішній ринок, захоплюючи виробництво даної країни в своє повне володіння. У руках картелів і трестів зосереджується нерідко 70-80% усього виробництва даної галузі промисловості. Капіталізм давно створив всесвітній ринок. І в міру того, як зростав вивіз капіталу, і розширювалися закордонні і колоніальні зв'язки «сфери впливу» найбільших монополістичних союзів, справа «природно» підходила до всесвітньої угоди між ними, до утворення міжнародних картелів» [5].

Підприємства об'єднувалися не тільки шляхом прямого «поглинання» великими підприємствами дрібних, але і «приєднання до себе», підпорядкування собі включення в «свою» групу, до свого «концерну» – як свідчить технічний термін – за допомогою «участі» у їхньому капіталі, за допомогою скупки і обміну акцій, системи боргових відносин тощо [5]. Так виникли холдинги.

Великобританія є і залишається країною-лідером Європи за кількістю утворень інтеграційних об'єднань. В останні десятиріччя вона оспорує право першості у США в цих процесах. Британські холдингові компанії відіграють важливу роль у світовій економіці. Серед нафтових компаній виділимо англо-голандську нафтову компанію «Роялдатч Петролеум Ко Лтд» у Великобританії (друга за розмірами в світі серед нафтових компаній після «Ескон» (США)) та «Шелл Петролеум Н.В.» у Нідерландах, які беруть участь у капіталі більш ніж 500 компаній. Холдингова компанія «Юнівелер ПЛК» є власником найкрупнішого у світі концерну «Юнілевер» в галузі харчової промисловості. За складністю організаційної структури концерн «Юнілевер» нагадує

компанію «Роял датч Шелл». Концерн «Юнілевер» контролює більше 40% маргарину у західному світі; 20 % миючих засобів; займає 2-ге місце у світі з виробництва комбікормів, третє та четверте місця з обсягів торгівлі фруктами, овочами, рибою. Діяльність «Юнілевер» в основному обмежується територією Великобританії.

Так, Г.В. Уманців зазначає, що до середини 80-х років у Сполучених Штатах було зареєстровано більше 6000 тисяч холдингів. Одночасно авторка наводить відомі холдингові структури Європи, зокрема, «FIAT» (Італія), «NESTLE» (Швейцарія) тощо [33, с. 9-11].

Реорганізація промислової політики і особливо поява кластерних стратегій на регіональному рівні у Великобританії проходили протягом значного періоду часу. Якщо у 80-ті роки центральний уряд ліквідував галузеві групи в Департаменті торгівлі та промисловості і перевів програми розвитку з галузей до загальних технологій, то в середині 90-х уряд Т.Блера переглянув підходи до промислової політики, сформував прогностичну технологічну програму, в основу якої закладався змішаний секторальнокластерний підхід. Сьогодні Великобританію представляють такі потужні об'єднання – кластер у Кембриджі, Уельсі, Шотландії, Лондонський кластер.

Прикладом особливого розвитку інтеграційних процесів в Японії є розвиток кластерного об'єднання на Хоккайдо, в результаті чого сформувалася нова регіональна система економічного розвитку регіону. Ця трьохрівнева структура включилася в проведення сумісних досліджень, створення цільових груп, оживлення наукових парків та технополісів. Слід зазначити, що розвиток кластеру на Хоккайдо – це широкомасштабний експеримент, який є істотним з точки зору автономного розвитку інтеграційних структур та їх економіки.

Також однією з найбільш привабливих країн щодо функціонування інтегрованих об'єднань, особливо холдингових компаній, є Нідерланди, оскільки голландський уряд посприяв усуненню подвійного оподаткування шляхом укладання низки договорів королівства Нідерланди з іншими державами. Так, наприклад, уряд Нідерландів повністю звільняє від податку дивіденди, які поступають до Данії, Італії, Швеції, Норвегії. Великі голландські холдинги входять до складу транснаціональних корпорацій. Так, наприклад, англо-голландську нафтову монополію «Ройал датч Шелл» від Голландії очолює «Ройал датч Петролеум». У свою чергу, в руках голландських і англійських холдингових компаній, які перебувають на вершині піраміди, є акції ще двох корпорацій (Нідерланди представлені холдингом «Шелл Петролеум Н.В.»). Чим ближче до основи піраміди, тим більше компаній, які входять до структури транснаціональної компанії; загальна чисельність усіх компаній ТНК «Ройал датч Шелл» перевищує 500.

Ще одна європейська країна – Фінляндія – демонструє приклад раціонального використання свого географічного місцеположення з метою розвитку загальнонаціональної економіки та депресивних регіонів. Традиційне масове виробництво в цій державі ніколи не мало такої значущості в інших промислово розвинутих країнах. На початку 90-х країна потребувала нових ідей, оскільки макроекономічні методи регулювання не гармонують з глибокими структурними змінами в економіці країни. Кластерний підхід до Фінляндії виник у результаті розробки проекту, орієнтованого на вивчення можливостей національної промисловості з реструктуризації. У результаті проекту була сформована і затверджена Національна промислова стратегія.

Кластерний аналіз і розвиток перших кластерів Фінляндії базувався на досвіді Данії, Нідерландів та Норвегії. До основних галузей, які створили «кластерний каркас», відносяться – лісове господарство, кольорова металургія та енергетика, телекомунікації й екологія. Підґрунтям для розвитку кластерних структур стали класичні корпоративні структури у зв'язку з тим, що майже всі підприємства Фінляндії є акціонерними. В

останні роки фінська промислова структура повністю перейшла від підтримки повільно зростаючих базових галузей до таких, що розвиваються на основі нових знань high-tech галузей та кластерів.

За радянських часів тенденції до об'єднання підприємств з'являлись періодично, на що вказує Г.В. Пронська [27, с. 34-35], проте найбільш чітко проявилися у 70-х роках минулого століття. У названий період стали створюватися великі галузеві і міжгалузеві комплекси, що включали підприємства, які забезпечували, як правило, повний цикл виробництва продукції, з органами управління ними на рівні підгалузі або в масштабах регіону. Такі комплекси створювалися відповідно до спеціальних нормативно-правових актів Ради Міністрів СРСР на рівні первинної ланки у формах виробничих і науково-виробничих об'єднань, а також всесоюзних і республіканських промислових об'єднань [23], що мали спільні з холдингами риси. При цьому, якщо виробничі об'єднання виступали як єдиний суб'єкт права, маючи у своєму складі виробничі одиниці у статусі філій, то промислові об'єднання включали юридично самостійні підприємства, діяльність яких координувалася управлінським органом, що, володіючи правами юридичної особи, виступав в адміністративно-господарських відносинах від імені й в інтересах усього комплексу. Разом з тим у цілому такий комплекс поєднаних підприємств повною правосуб'єктністю не володів, хоча йому були властиві визначені системо утворюючі ознаки у взаємодії його учасників. У результаті в радянському законодавстві й у правовій науці сформувалася концепція господарської системи як господарського комплексу, до складу якого входили підприємства і організації, а також орган господарського керівництва – центр системи.

Поряд з недержавними холдинговими компаніями, у світі існує безліч державних компаній з холдинговою структурою. Холдингова структура адекватно підходила для роздержавлення великих підприємств, концернів, об'єднань при збереженні технологічних і коопераційних зв'язків між одиницями, які входять у їх організаційну структуру [35].

В економічній практиці, а також в довідковій літературі немає єдиного визначення поняття «холдинг». Наприклад, згідно люксембурзького права під поняття «холдинг» підпадають підприємства, які поряд з вимогами і пайовою участю «утримують» також патенти («патентний холдинг») або, як у випадку товариства «Societe Holding Internationale pour le Commerce de Detail (General Shopping SA)», об'єктами володіння є частина нерухомого майна.

І.С Шиткіна дає таке визначення: «Холдинги або холдингові компанії є різновидом групи осіб, заснованої на відносинах економічної залежності та контролю, учасники якої, зберігаючи юридичну самостійність, у своїй підприємницької діяльності підкоряються одному з учасників групи, який у силу володіння контрольними пакетами акцій (частками участі у статутному капіталі), договору чи інших обставин справляє визначальний вплив на прийняття рішень іншими учасниками групи» [37].

Холдингові компанії є різновидом підприємницьких об'єднань, до складу яких входять будь-які форми об'єднання комерційних організацій, які створюються добровільно (на договірній основі) та примусово (в результаті підпорядкування і контролю однієї юридичної особи над іншими) для здійснення узгодженої діяльності, спрямованої на отримання прибутку.

Відомий німецький дослідник Т. Келлер, якого широко цитують російські та вітчизняні дослідники, писав, що під холдингом або холдинговою компанією «варто розуміти підприємство, головною сферою діяльності якого є розрахована на тривалий термін пайова участь в одному (або декількох) виробничо самостійних підприємствах» [14, с. 17].

В.В. Лаптев розглядав холдинг як сукупність взаємозалежних учасників, що здійснюють спільну діяльність. Причому В.В. Лаптев фактично розрізняв поняття «холдинг» і «холдингова компанія», коли говорив про те, що «у холдингах... функції по придбанню прав і обов'язків від імені холдингу (учасників холдингу) здійснює холдингова компанія, що діє в інтересах учасників холдингу на підставі договору про створення холдингу» [18, с. 116].

О.М. Вінник визнає наявність своєрідного виду об'єднання господарських організацій – холдингової групи і виділяє наступні риси цього об'єднання: особливий склад учасників (холдингова компанія та корпоративні підприємства); особливості правового статусу учасників групи, а саме те, що холдингова компанія – суб'єкт організаційно-господарських повноважень, що здійснює ці повноваження щодо своїх корпоративних підприємств, а корпоративні підприємства холдингової компанії є суб'єктами господарювання, що перебувають у вирішальній залежності від холдингової компанії; існування відносин контролю-підпорядкування, що зумовлені наявністю у холдингової компанії можливостей контролювати корпоративні підприємства, завдяки володінню контрольними пакетами акцій (відповідною часткою у статутному капіталі) корпоративного підприємства [6, с. 174].

Г.В. Іванюк виділяє наступні ознаки холдингу:

- 1) холдинг – це об'єднання юридичних осіб;
- 2) проведення єдиної економічної політики з метою досягнення максимального економічного ефекту;
- 3) контроль холдингової компанії над іншими юридичними особами об'єднання;
- 4) підстава для здійснення контролю – факт участі у статутних капіталах господарських товариств та факт заснування некомерційних організацій [13, с. 31-33].

За дослідженнями О. Никифорова холдингова компанія повинна володіти наступними ознаками:

- 1) наявність материнської компанії, яка поширює контроль на дочірні; материнська компанія має здатність здійснювати вплив на рішення, що приймаються дочірніми підприємствами;
- 2) між головною компанією і підлеглими підприємствами устанавлюються взаємовідносини вирішальної залежності;
- 3) у випадках, які передбачаються законодавством України материнська компанія повинна нести відповідальність за шкоду, спричинену дочірнім підприємствам [25, с. 56].

Доречною є систематизація холдингових формувань, виходячи з класифікаційних ознак:

- 1) функціональних характеристик холдингу («фінансовий» і «керуючий»);
- 2) ієрархічної позиції холдингу в об'єднанні підприємств («основний» і «проміжний»);
- 3) дислокації діяльності підприємств холдингу («транснаціональний» і «національний»).

Фінансовий холдинг (холдинг у широкому сенсі) заснований на пайовій участі з переважанням таких функцій як фінансування (інвестування) і, за певних умов, контроль.

Керуючий холдинг (холдинг у вузькому сенсі) через основне або материнське товариство здійснює єдине економічне управління по відношенню до залежних товариств на паях, що при створенні холдингового концерну виражається в наступному: економічно єдина постановка загальної мети довгострокової підприємницької політики концерну; організація, що відповідає цій єдності, і регулювання компетенції; здійснення єдиного керівництва і розпорядчої діяльності; контроль за досягненням мети.

Транснаціональний холдинг є основним з товариств на паях і / або дочірніх

компаній, які дислокуються у різних державах. Будучи проміжним холдингом, він може бути одночасно фінансовим або керуючим холдингом для іноземних капіталовкладень. Внаслідок, як правило, широкого географічного розосередження його пайових і дочірніх підприємств, транснаціональні холдингові компанії часто реєструються в державах, які поряд з особливими податковими перевагами (у вигляді вигідного оподаткування іноземних доходів від участі і прибутку) полегшують доступ до міжнародних фінансових ринків і є особливим інструментом фінансування.

Національний холдинг є, з одного боку, об'єднанням одного або кількох дочірніх підприємств та/або підприємств на паях, або у випадку транснаціонального холдингу він є проміжним холдингом, тобто дочірнім підприємством. Так як він може перетворитися у фінансовий або керуючий холдинг, то між транснаціональним і національним холдингами відсутні функціональні та ієрархічні відмінності. Суттєвою ознакою національного холдингу є його дислокація в певній державі.

Так, виділяють прості холдинги, тобто такі, що являють собою холдингову компанію і одне або декілька контрольованих ним дочірніх товариств (про яких говорять, що вони один до одного є «сестринськими» компаніями), та складні холдингові структури, в яких дочірні товариства самі виступають в якості материнських компаній щодо інших компаній [19, с. 138-139].

На даний момент в економіці України сформувалися три основні типи холдингових компаній, а саме:

1. Змішані або ж диверсифіковані холдинги. До структури такого холдингу включають об'єкти, які не мають прямого зв'язку з виробничими та комерційними відносинами. Прикладом такого типу холдингу є банки, котрі вкладають кошти в інші підприємства. Основним їх завданням є інвестиція певної суми коштів з метою подальшого отримання прибутку.

2. Горизонтальні або ж збутові холдинги. До такого типу належать союзи однорідних підприємств. Це можуть бути збутові, енергетичні, гірничо-металургійні, телекомунікаційні тощо. Їх структура являє собою філіальні підрозділи, якими управляє материнське підприємство. Головним критерієм віднесення до горизонтального типу є застосування єдиної логістики, що включає численні збутові середовища та єдину систему постачальників.

3. Вертикальні холдинги або ж холдинги концертного типу. Вони передбачають об'єднання в єдиному виробничому ланцюжку (видобуток і переробка сировини, збут, випуск продукції призначеної для споживання. Прикладом такого типу холдингу можуть бути об'єднання, які займаються нафтопереробкою, переробкою продукції сільськогосподарського виробництва [15, с. 30].

Ключовою характеристикою холдингу є система управління і контролю, яка власне де факте і дає підстави відносити об'єднання підприємств саме до холдингів.

І. В. Лукач зазначає, що управління – це набір певних механізмів впливу, тоді як контроль вирішальним чином впливає на комерційну організацію, визначає умови ведення нею господарської діяльності [20].

В. Д. Миловидов вважає, що управління холдинговою компанією, як і управління будь-якою суспільно-організаційною структурою – це механізм або система взаємодії учасників і способи, за допомогою яких вони представляють свої інтереси. Управління являє собою постійне, спадкоємне забезпечення корпоративних інтересів і виражається у відносинах корпоративного контролю [16].

Управління у холдингу забезпечується тривірневою структурою:

1) органами управління корпоративного підприємства, які формуються за участю холдингової компанії і в своїй діяльності виконують або керуються її рішеннями;

2) органами управління холдингової компанії, зокрема, наглядовою радою, постійними і тимчасовими комітетами при ній, і виконавчим органом холдингової компанії, чий повноваження також розповсюджуються на корпоративні підприємства;

3) учасниками холдингової компанії – попередніми власниками холдингових корпоративних пакетів акцій (часток), які визначають загальні напрями і цілі діяльності холдингу, здійснюють стратегічне планування.

І.М. Кравець звертає увагу на особливості управління холдинговою групою, що здійснюється холдинговою компанією, завдяки визначенню останньою стратегічних питань діяльності корпоративних підприємств. Також зазначений автор, посилаючись на ст. 126 Господарського кодексу України, робить наголос на специфіку відповідальності в холдинговій групі [17, с. 117-119].

Виокремлюють три форми корпоративного контролю, який може здійснювати холдингова компанія. По-перше, контроль акціонерів завдяки реалізації ними участі в управлінні, що полягає в можливості впливу на дочірню компанію щодо прийняття або відхилення певних рішень, участі у формуванні органів управління останніх. По-друге, виробничо-господарський, який зосереджує свою увагу на виробничих моментах, наприклад визначенні напрямів виробництва, реалізації продукції тощо. По-третє, фінансовий контроль, що спрямований на здійснення розподілу фінансових потоків, прибутку від реалізації продукції [20].

Економічною передумовою контролю може бути, перш за все, наявність контрольного пакета акцій (часток участі). Механізм контрольного пакету акцій (часток участі) чи іншого способу переважного впливу дає материнській компанії можливість проводити єдину політику і здійснювати контроль за дотриманням загальних інтересів формувань, при цьому розміри самої контролюючої компанії можуть бути набагато менше розмірів підконтрольних організацій.

Економічний контроль в холдинговій компанії можна визначити як можливість материнської компанії забезпечувати визначальний вплив на прийняття рішень дочірньою компанією.

В основі виділення холдингових компаній як самостійного виду підприємницького об'єднання лежать відносини контролю, економічної субординації і залежності між основним і дочірніми господарськими товариствами.

Під економічною субординацією розуміються відносини влади і підпорядкування, які засновані на економічному переважанні одного господарюючого суб'єкта над іншими [7].

Підставою для встановлення економічної залежності може стати не тільки переважна участь основної компанії в статутному капіталі дочірнього, але та наявність договору чи інших обставин, що дозволяють материнській компанії визначати рішення дочірнього або впливати на рішення залежного підприємства. При цьому переважною підставою і способом здійснення економічної влади є, звичайно, володіння значною часткою статутного капіталу. Ця підстава відрізняється своєю постійністю і поширюється на всі сфери керівництва діяльності дочірнього підприємства, а не тільки, наприклад, на комерційну діяльність, як це має місце при системній залежності підприємства від давальницьких контрактів [37].

Отже, за своїм економічним змістом холдинг – це структура, в рамках якої одна організація (основна організація) має можливість визначати або впливати на рішення, які приймаються іншими організаціями, що входять в структуру холдингу. Цей вплив може здійснюватися:

1) за рахунок володіння переважною часткою у статутних капіталах організацій інших підприємств;

2) за рахунок контролю над переважною часткою активів;

3) на основі відповідного договору між основною організацією і іншими організаціями, що входять в структуру холдингу.

За своєю організаційно-правовою формою холдинг є: або юридичною особою (основною організацією); або здійснює діяльність на підставі договору простого товариства (договору про спільну діяльність) між основною і взаємопов'язаними організаціями; або здійснює діяльність на основі комплексу договорів довірчого управління.

Координація може здійснюватися за такими напрямками:

- 1) формування єдиної тактики і стратегії в глобальному масштабі;
- 2) реорганізація компаній і визначення внутрішньої структури холдингу;
- 3) фінансування капіталовкладень в розробку нових продуктів;
- 4) здійснення між фірмових зв'язків;
- 5) надання консультативних та технічних послуг.

Залежно від способу встановлення контролю головної компанії над дочірніми фірмами виділяють:

1) майновий холдинг, в такому вигляді холдингу материнська компанія володіє контрольним пакетом акцій дочірньої;

2) договірний холдинг, в такому вигляді холдингу головна компанія не володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства, а здійснення контролю відбувається на підставі укладення договору між сторонами.

В залежності від видів робіт та функцій, які виконує головна компанія, розрізняють:

1) чистий холдинг, в якому головна компанія володіє контрольними пакетами акцій дочірніх підприємств, виконує тільки контрольні-управлінські функції, при цьому не ведучи ніякої виробничої діяльності;

2) змішаний холдинг, в якому головна компанія веде не тільки господарську діяльність, виробляє продукцію, надає послуги, а ще й виконує управлінські функції.

З точки зору виробничого взаємозв'язку компаній виділяють:

1) інтегрований холдинг, в якому підприємства пов'язані технологічним ланцюжком. Даний тип холдингів набув широкого поширення в нафтогазовому комплексі, де під керівництвом головної компанії об'єднані підприємства з переробки, видобутку, транспортування і збуту продукції;

2) конгломератний холдинг, який об'єднує різні підприємства, не пов'язані технологічним процесом. Кожне з дочірніх підприємств веде свій бізнес, ні в якій мірі не залежить від інших «дочок».

Залежно від ступеня взаємного впливу компаній розрізняють:

1) класичний холдинг, в якому головне підприємство здійснює контроль над дочірніми в силу своєї переважної участі в їх статутному капіталі. Дочірні підприємства, зазвичай, не володіють акціями головної (материнської) компанії, хоча абсолютно виключити таку можливість не можна. У деяких випадках вони мають дрібні пакети акцій материнської компанії;

2) перехресний холдинг, при такому типі холдингу підприємства володіють контрольними пакетами акцій один одного. Ця форма холдингів отримала поширення в Японії, де банк має контрольний пакет акцій підприємства, а підприємство, у свою чергу, володіє контрольним пакетом акцій банку (т.зв. зрощення фінансового та промислового капіталу). Таким чином підприємству полегшується доступ до фінансових ресурсів, що є у банку, а банкам це дає можливість повністю контролювати діяльність дочірніх фірм, надаючи їм кредити».

Холдинги займають потужну позицію в українській економіці. На практиці визнання групи асоційованих підприємств холдингом породжує обов'язки у сфері обліку, податків, обмеження монополізму і захисту економічної конкуренції, відповідальності тощо. Крім того здатність холдингової компанії здійснювати вирішальний вплив на господарську діяльність корпоративних підприємств зумовлює зацікавленість учасників господарських відносин у з'ясуванні статусу своїх контрагентів. Тому для практики представляє інтерес питання створення холдингу.

Правовою підставою появи холдингових компаній та об'єднань холдингового типу став Указ Президента України від 11 травня 1994 р. «Про холдингові компанії, що створюються у процесі корпоратизації та приватизації» (втратив чинність у 2007 році) [28].

Відповідно до цього Указу створення холдингової компанії у формі відкритого акціонерного товариства передбачалося шляхом об'єднання в статутному капіталі контрольних пакетів акцій дочірніх підприємств та інших активів у результаті:

1) заснування їх органами, уповноваженими управляти державним майном, державними органами приватизації самостійно або разом з іншими засновниками;

2) поглинання одного господарського суб'єкта іншим (придбання контрольного пакету акцій) у процесі приватизації. При цьому господарюючий суб'єкт, що поглинає, визнавався холдинговою компанією, а поглинутий – дочірнім підприємством [142].

У Законі України від 15 березня 2006 року № 3528-IV «Про холдингові компанії в Україні» холдингові компанії поділяються на два види [28]:

1. Холдингову компанію – публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств.

2. Державну холдингову компанію – холдингова компанія, утворена у формі публічного акціонерного товариства, не менш як 100% акцій якого належить державі.

Закон «Про холдингові компанії в Україні», на відміну від попереднього Указу Президента України від 11 травня 1994 р. № 224 «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації», окреслив межу контрольного пакету акцій в розмірі 50%, сутність пакету, який «забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства» залишив без розгляду [28].

Слід зазначити, що Закон «Про холдингові компанії в Україні» обмежив коло суб'єктів господарювання, які вважаються холдингами: 1) холдинговою компанією може бути тільки акціонерне товариство; 2) холдингова компанія має володіти, користуватися та розпоряджатися лише холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв), причому одночасно двох і більше корпоративних підприємств. Під холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) розуміють пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, що перевищує 50% (тобто контрольний пакет) чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства [28].

Відповідно до статті 126 Господарського кодексу України холдингова компанія – публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності).

Холдинг не має статусу юридичної особи та на відміну від інших видів об'єднань не існує як самостійна господарська організація. У зв'язку з цим норми щодо створення об'єднань підприємств, закріплені у главі 12 ГК України, не можуть у повному обсязі застосовуватись до холдингів.

Закон про холдингові компанії передбачає публічність їх діяльності: холдингові компанії зобов'язані щоквартально публікувати в загальнодоступній періодичній пресі свої баланси, рахунки прибутків і збитків, а також повні відомості про належні їм акції (частки участі в капіталі) інших підприємств у порядку, встановленому чинним законодавством.

Створення об'єднання підприємств холдингового типу на чолі з головною компанією в Україні фіксується скоріше фактично, адже ніяких спеціальних вимог до реєстрації такого об'єднання не встановлено. Виходячи з положень чинного законодавства (статті 2 та 55 ГК України) холдинги не відносяться до суб'єктів господарювання, не вирішено законодавчо і питання їх віднесення до учасників господарських відносин. Разом з тим аналіз практики дозволяє стверджувати, що кожен учасник холдингу, вступаючи у господарські правовідносини, виконує спільну волю і сприяє досягненню спільної мети холдингу, тобто група підприємств діє як цілісна економічна одиниця, як єдиний учасник господарських відносин. У науці превалює думка, що холдинг є частково правосуб'єктним підприємницьким об'єднанням або об'єднанням, яке має окремі елементи правосуб'єктності [24, с. 161; 31, с. 20].

Слід зауважити, що в ЦК України відсутнє як визначення корпоративних правовідносин, так і прав, з яких вони складаються (корпоративних прав). Відповідне поняття міститься в ст. 167 ГК України, у ч. 1 якої дається дефініція корпоративних прав, а в ч. 3 вказується, що корпоративні правовідносини складаються з приводу корпоративних прав.

У правовій науці не стихає полеміка щодо розуміння холдингової компанії, яка, на думку одних вчених, є материнською компанією, других – що ця категорія є групою осіб [20]. У Законі №3528-IV мається на увазі саме материнська компанія, тому в подальшому будемо використовувати саме таке її визначення

Дослідження діяльності агрохолдингів в Україні, як форми організації агропромислового виробництва, засвідчує, що основним шляхом їх створення є інвестування капіталу, вітчизняного чи іноземного походження, спочатку в переробну промисловість, що забезпечує значно швидший його обіг і окупність. Зокрема це стосується оліє-жирової, борошномельної, хлібопекарської, цукрової, м'ясо-молочної промисловості. Наступним етапом капіталовкладень є сфера збуту продукції через розбудову логістики і власної торговельної мережі. З накопиченням необхідних фінансових ресурсів уже на третій стадії створювалося власне сільськогосподарське виробництво через оренду земельних і частково майнових паїв й закупівлю необхідних ресурсів, насамперед сучасної техніки.

Іншими найбільш вагомими аграрними холдингами в Україні є наступні.

Група компаній «Мрія» – агропромисловий вертикально інтегрований холдинг, який починав свою діяльність у 1992 році з селянсько-фермерського господарства. Проща ріллі під обробітком становила тоді 50 га, на кінець 2008 року агрохолдинг Мрія вже обробляв біля 150 тис. га землі. На середину 2014 року земельний банк складає біля 300 тис. га. Вирощується картопля, зернові, технічні й олійні культури. Елеваторні потужності компанії – понад 1000 тис. тонн. З середини 2008 року депозитарні розписки (GDR) агрокомпанії Mriya Agro Holding Plc (Кіпр) котуються на Франкфуртській фондовій біржі. Концерн Укрпромінвест був заснований у 1993 році. У 2005 «Український промислово-інвестиційний концерн», до складу якого входило понад 30 підприємств, змінив свої структуру об'єднавши їх у групу «Укрпромінвест». В складі холдингу безпосереднім виробництвом сільськогосподарської продукції займається ТОВ «Група Агропродінвест». Земельний банк – біля 88 тис. га. Володіє двома цукровими заводами, комбінатом хлібопродуктів.

Ukrlandfarming (Укрлендфармінг) – вертикально інтегрована агропромислова компанія, яка спеціалізується на вирощуванні сільськогосподарських культур та виробництві цукру із цукрового буряка, вирощує велику рогату худобу, виробляє насіння. Власник мажоритарного пакету акцій агрохолдингу Авангард (яйця та яєчні продукти). Після об'єднання у травні 2011 року компаній «Райз», «Дакор», «Робуста» та «Укрлендфармінг», агрохолдинг став найбільшим орендарем землі в Україні. На середину 2014 року, *Ukrlandfarming* обробляв біля 654 тис. га орних земель.

Компанія «Сінтал» заснована в 1992 році, агробізнесом почала займатися з 2000 року. Володіє двома цукровими заводами. Земельний банк в управлінні - 96 тис. га. Акації *Sintal Agriculture PLC* котуються на Франкфуртській фондовій біржі.

Холдинг *Приват-АгроХолдинг* створено в 2005 році на базі 15 компаній. До 2009 року до структури ввійшло 24 компанії з загальним банком землі в 150 тис. га. В структуру *Приват-АгроХолдингу* входять цукрові заводи, завод з переробки сої, завод по виробництву біодизелю та інші активи.

Заснована в 1992 році, компанія «Агротон» займається вирощуванням зернових та олійних культур, тваринництвом, виробництвом хлібобулочних і макаронних виробів, сирів. До складу групи компаній "Агротон" входять дві птахофабрики, одна тваринницька ферма з доїльним обладнанням і шість свиноферм. Загальна місткість зерносховищ – 235 тис. т. Площа земель в управлінні – 171 тис. га (станом на січень 2012 р.).

Холдинг *"Укрзернопром"* засновано в 1999 році. Володіє елеваторами, переробними підприємствами. Станом на квітень 2009 року *"УкрзернопромАгро"* орендувала біля 100 тис. землі. Акції *МСВ Agricole Holding AG*, яка є власником «Укрзернопром-Агро», котуються на Франкфуртській фондовій біржі.

Заснована у 2007 році, *Індустріальна Молочна Компанія (ІМК)* є інтегрованою сільськогосподарською компанією, яка ходить в 10-ку найбільших виробників молока в Україні. На кінець 2011 р. компанія отримувала 7531 голів ВРХ, у тому числі 3888 корів, виробництво молока за 2011 рік склало 18,1 тис. т. Активи ІМК знаходяться в Чернігівській, Полтавській і Сумській областях. ІМК займається також виробництвом зернових, олійних і картоплі. Потужності з одноразового зберігання зернових і олійних культур складають 223 тис. т. На кінець 2012 року холдинг обробляв земельний банк в 82,7 тис. га.

Агрохолдинг «Сварог Вест Груп» об'єднує понад 20 підприємств в Хмельницькій та Чернівецькій областях і спеціалізуються на вирощуванні зернових, технічних, кормових та олійних культур, а також тваринництві, садівництві та овочівництві. Загальна площа земель у обробітку – 75 тис. гектарів.

Росток-Холдинг – вертикально-інтегрована агропромислова група, що спеціалізується на вирощуванні та реалізації зернових культур, виробництві, переробці і продажу молочної продукції. Група розвиває молочне тваринництво з 1993 року, рослинництво – з 2003 року. Загальна площа землі, яку контролює група станом на початок 2014 року, становить близько 60000 га. Землі розташовані в Чернігівській і Сумській областях. До складу групи входять два молокопереробних заводи, два елеватора, п'ять ферм ВРХ та одна свиноферма.

Заснований у 1998 році як Східно-Українська агропромислова компанія, *Агротрейд* від початку займався забезпеченням підприємств і цукрових заводів ПММ, а також торгівлею зерном і цукром. З придбанням елеваторів, комбикормового заводу, комбінатів хлібопродуктів, хлібоприймальних підприємств й створення виробничого підрозділу, група *Агротрейд* переросла у вертикально інтегрований холдинг. Обробляє 67 000 га у Харківській, Сумській, Полтавській, Дніпропетровській та Чернігівській

областях (квітень 2013р).

Компанію «Зерновий альянс» (Grain Alliance) було засновано в 2009 році ТОВ «Харвест Мун Іст» (сmt. Баришівка Київської обл.) і БЗК Зерновий альянс (Швеція). Станом на кінець 2012 року Зерновий альянс контролював близько 45 тис. га сільськогосподарських земель (з них біля 38 тис. га орних) в чотирьох областях: Київській, Черкаській, Полтавській та Чернігівській. Компанія володіє чотирма елеваторами загальною потужністю зберігання 92 тис. тонн.

Компанію засновано на території Західної України (Львівська обл.) у березні 2006 року шотландською компанією. *Агромак ЮКей* є виробником елітних сертифікованих сортів картоплі та репродуктивного насіння картоплі. Компанія також вирощує пшеницю, кукурудзу, цукровий буряк та ріпак. Загальний земельний фонд станом на 2009 рік становить 20 000 га.

Корпорація «Агро-Союз» заснована у 1991 році як підприємство по реалізації запасних частин до сільськогосподарської техніки. На сьогодні холдинг «Агро-Союз» є багатопрофільною компанією з виробництва, продажу та обслуговування сільськогосподарської техніки, постачання та монтажу обладнання для зерносковищ, виробництва сільськогосподарської продукції (обробляє 14 тис. га землі), продукції тваринництва та ін. «Агро-Союз» відомий як організатор семінарів та навчань з No-Till, технології тваринництва, свиначства тощо.

Свою історію компанія *Агрокорпорація Крупець* починає з 1969 року, коли в Рівненській області розпочало роботу підприємство «Крупець». Сьогодні агрокорпорація «Крупець» включає чотири підприємства, які спеціалізуються на вирощуванні сільськогосподарських культур (земельний банк – понад 5 тис. га рилі), виробництві курячих яєць, м'яса бройлерів, комбікормів, сушіння і зберігання зерна (потужність одночасного зберігання – 10 тис. т). Компанію Київ-Атлантик Груп було засновано у 1994 році родиною Свірі. До складу холдингу входять зерновий елеватор на 100 тис. т, цех по переробці сої, комбікормовий завод та дві сільськогосподарські виробничі компанії які орендують біля 8 тис. га ріллі.

ТОВ «Агропрайм Холдинг» обробляє 18300 га землі (станом на середину 2014 р.) п'яти районах Одеської області й активно розвиває тваринництво. Володіє племінним заводом с. Жовтневе Болградського району по вирощуванню свиней, та відгодівельним комплексом потужністю 24000 голів свиней на рік в с. Жовтневе того ж району.

«Миронівський хлібопродукт». Цей холдинг є однією з найвідоміших компаній агропромислового комплексу. Її діяльність охоплює такі напрямки як рослинництво, птахівництво та інші операції сільськогосподарського характеру. Миронівський хлібопродукт включає в себе такі бренди як «Наша Ряба», «Сертифікований Ангус», «Фуа Гра», «Легко», «Башинський», «Дружба народів», «Європродукт» [11].

Окремі агрохолдинги несуть витрати, пов'язані з підтримкою соціальної інфраструктури села. Однак, у зв'язку з тим, що агрохолдинги зареєстровані у містах, вони рідко сплачують податки до місцевих бюджетів. Частина колишніх колективних сільськогосподарських підприємств втратили статус юридичної особи, перетворилися у філії або підрозділи агрохолдингів. Державна служба статистики України обліковує їх в категорії «підприємства інших форм власності». Це звичайно є проблемою для сільських територій. Тому потрібно запровадити механізм, який би забезпечував сплату податків підприємствами і організаціями, що ведуть агробізнес не за місцем реєстрації їх головної компанії, а за місцем діяльності їх аграрних підрозділів, тобто у сільській місцевості. Це дозволить сільським радам акумулювати кошти місцевих бюджетів для розвитку соціальної інфраструктури села.

Незважаючи на поширення діяльності холдингів у аграрному секторі економіки

України в законодавчому полі відсутнє чітке тлумачення поняття холдингу і, зокрема, аграрного холдингу. В системі державної статистики відсутня інформація про кількість аграрних холдингів в Україні. Неофіційна аналітика оперує інформацією про діяльність в аграрному секторі економіки України більше 200 холдингів, з яких 100 – з обсягами землекористування від 15 до 650 тис. га. За різними даними вони виробляють біля третини українського зерна, забезпечують 35% його експорту і використовують 30% сільськогосподарських земель України.

Як свідчать дані державної статистики в Україні станом на кінець 2018 року за видом економічної діяльності «Сільське, лісове та рибне господарство» діяло 79284 суб'єкта господарювання (4% загальноукраїнського показника), з яких лише 29 великих підприємств (3%). Інші 97% – це фізичні особи-підприємці (32 540 од.) та малі підприємства (44 182 од.). Із правового погляду це окремі суб'єкти господарювання, з економічної точки зору значна частина з них, за правом власності на ці суб'єкти – це агрохолдинги, які користуються землею через дочірні підприємства різних організаційно-правових форм.

Висновки і перспективи. Отже, агрохолдинги являють собою складну економічну систему, що характеризується різноманіттям внутрішніх зв'язків і відносинами із зовнішнім середовищем функціонування. Діяльність холдингової компанії протікає в постійних взаємозв'язках і взаємозалежності між різними елементами цієї складної системи: сільськогосподарськими, переробними, торговельними, обслуговуючими та сервісними підприємствами, що входять в холдинг (елементи внутрішньої системи), а також органами державного управління, банками, покупцями, постачальниками (елементи зовнішньої середовища).

Проведений аналіз існуючих зарубіжних та вітчизняних аспектів виникнення та становлення холдингових компаній, як окремих економічних одиниць, дослідження наукових і практичних позицій щодо їх видів та класифікації дозволили прийти до висновку, що на відміну від західної моделі виникнення інтегрованих формувань, холдинги в Україні створювалися як форма роздержавлення та реорганізації великих державних об'єднань і підприємств.

Список використаних джерел

1. Белова І. Історичний огляд правового забезпечення розвитку обліку та контролю. *Прикладна економіка - від теорії до практики* : зб. тез доп. Першої Всеукр. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 15 жовт. 2015 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Ю. І. Гайда [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2015. С. 9-13.
2. Белова І., Семенишена Н. Контент-аналіз дефініцій облікової політики інституційних одиниць та підходів до її формування. *Подільський вісник : сільське господарство, техніка, економіка*. 2018. Вип. 28. С. 198–211.
3. Белова, Ірина. Історичні аспекти розвитку бухгалтерського обліку. *Прикладна економіка - від теорії до практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* [м. Тернопіль, 20 жовт. 2016 р.] / редкол. : Б. О. Язлюк, П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. Тернопіль : Вектор, 2016. С. 48-50.
4. Белова І.М. Теоретичні основи облікової політики. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. Хмельницький : ХНУ, 2015. № 2, Т. 1 (222). С. 84-90.
5. Бутинець, Ф.Ф. Історія бухгалтерського обліку. Частина 1; 2–е вид., доп. і перероб. Житомир : Рута, 2001. 512 с.
6. Вінник О. М. Господарське право. Київ : Правова єдність, 2009. 766 с.
7. Винслав Ю. Лисов У. Становлення холдингових компаній: правове і організаційним забезпеченням. *Російський економічний журнал*. 2000. № 5-6. С. 120–126.
8. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19-20, 21-22. С. 144.
9. Дідоренко Т., Белова І. Значення оперативного обліку в системі управління сільськогосподарським підприємством. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в*

умовах глобалізації. 2017. Вип. 1-2. С. 29-37.

10. Дідоренко Т. В. Сутність і класифікація матеріально-технічних ресурсів на сільськогосподарських підприємствах за їх призначенням та роллю в процесі виробництва. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 1. С. 92-99.

11. Дідоренко Т. Організація - предмет методології бухгалтерського обліку. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2014. Вип. 3. С. 19-22.

12. Електронний перекладач GoogleTranslate. URL: <https://translate.google.com/#auto/uk/Hold>

13. Иванов А. В. Правовые проблемы создания холдинга: на примере железнодорожного транспорта: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 2005. 190 с.

14. Келлер Т. Концепции холдинга. Организационные структуры и управление; пер. с нем. Н. М. Двухшерстковой; под. общ. ред. Ю. П. Руднева, Р. М. Гринева. Обнинск, 1996. 298 с.

15. Ким А. Европейский холдинг для российского бизнеса. *Финансы*. 2003. N 40. С. 40-43.

16. Корпоративное управление и корпоративный контроль / Под ред. Е.П. Губина. Москва, 1998. С. 7.

17. Кравець І. М. Правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 240 с.

18. Лаптев В. В. Субъекты предпринимательского права. Москва : Юрист, 2003. 236 с.

19. Лаптев В. А. Предпринимательские объединения: холдинги, финансово-промышленные группы, простые товарищества. Москва : Волтерс Клувер, 2008. 192 с.

20. Лукач І. В. Холдингові компанії за законодавством України. Поняття, ознаки, нормативна база. *Вісн. госп. судочинства*. 2005. № 1. С. 245-252.

21. Мотылев В.Е. Финансовый капитал и его организационные формы. Москва, 1959. С. 63.

22. Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності підприємств в умовах інституційних трансформацій : колект. моногр. / Р. Ф. Бруханський, П. Р. Пуцентейло, І. М. Белова [та ін.]. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2017. 388 с.

23. Общее положение о всесоюзном и республиканском промышленных объединениях: утв. Постановлением Совета Министров СССР от 2 марта 1973 г. № 140. URL: <http://www.knukim.edu.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex14694.htm>

24. Офіційний сайт "МНП" URL: <https://www.mhp.com.ua/uk/>.

25. Никифоров О. Поняття й основні ознаки холдингової компанії. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 2. С. 55-57.

26. Портной К. Я. Правовое положение холдингов в России. Москва : Волтерс Клувер, 2004. 278 с.

27. Пронська Г. В. Вибране. Київ : Освіта України, 2013. 696 с.

28. Про холдингові компанії, що створюються у процесі корпоратизації та приватизації: Указ Президента України від 11 травня 1994 р. № 224/94. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/card/224/94> (втратив чинність).

29. Про холдингові компанії в Україні” від 15.03.06 р. № 3528-IV: Закон України офіц. текст із змін. станом на 1 лип. 2006 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3528-15>.

30. Сава А.П., Палюх М., Завитій О., Семенишена Н. Теоретичні засади бухгалтерського обліку в системі управління. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2017. Вип.1-2. С. 21-28.

31. Семенишена Н.В. Міжнародний досвід стандартизації та його вплив на формування інституту бухгалтерського обліку в Україні. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія Економічні науки*. 2012. Випуск 3 (69). Том 2. С. 185-189.

32. Семенишена Н.В. Бухгалтерський облік : від системи до інституту (огляд дефініцій). *Збірник наукових праць ПДАТУ*. 2016. Випуск 24. Ч. 3. Економічні науки. С. 189-200.

33. Уманців Г. В. Холдингові компанії та промислово-фінансові групи у сучасній економіці. Київ : ВІРА-Р, 2002. 429 с.

34. Шапуров О. О. Моделі управління холдингами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 23. С. 30-31. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_23_10.

35. Шиткина И. С. Холдинги: правовой и управленческий аспекты. Москва : Городец-издательство, 2003. С. 15. URL: <http://www.lawmix.ru/commlaw/1723>

36. Шиткина И.С. Правовое регулирование деятельности холдинговых компаний внутренними документами. *Хозяйство и право*. 2001. № 1. 120 с.

37. Шиткина И.С. Предпринимательские объединения. Москва : Юристъ, 2001. С. 31.

38. Іванишин В.В. Теоретичні аспекти економічного змісту, класифікації видів та відносин учасників агролінгунгу. *Наук. вісник НАУ*, 2002. Вип. 56. С. 129-133.

39. Булгаков В. М., Войтюк Д. Г., Адамчук В. В., Іванишин В. В. Науково-технічна політика в сільському господарстві. *Вісник аграрної науки*. 2007. № 3. С. 5-10.

40. Кінаш І. А. Інтернет-маркетинг – стратегія розвитку сучасних машинобудівних підприємств. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 3 (20). С. 331- 335.

41. Кінаш І. А. Управління сільськогосподарським підприємством з використанням інформаційних технологій. *Сталий розвиток економіки*. № 2 [12], 2012. С. 50–53.

Дата надходження статті до редакції: 5.04.2019

Рецензування 05.05.2019 Прийняття в друк: 27.06.2019

Belova I.M.¹

PhD, Associate Professor

E-mail: yim1973@ukr.net

Zavytii O.P.¹

E-mail: Zavittii@ukr.net

Ternopil National Economic University

Ternopil, Ukraine

Semenyshena N.V.

PhD, Associate Professor

E-mail: natviksem@gmail.com

State Agrarian and Engineering

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

GENESIS OF HOLDINGS AND AGROHOLDINGS IN UKRAINE AS AN INSTITUTIONAL UNITS

Abstract

The history of holdings is thoroughly studied in economic and legal science, however, scientists have different views on the place and time of the emergence of these institutional units. The insufficiency of the study of the concept of holdings negatively affects both the holdings themselves and the participants of the economic relations that interact with them, therefore, the identified question requires specificity, which confirms the relevance and purpose of the study of the above-mentioned topic.

Despite the spread of holding activities in the agricultural sector of Ukraine, the legislative field lacks a clear interpretation of the concept of holding and, in particular, agricultural holding. Problem-chronological, comparative-historical and statistical methods analyze the question regarding the definition of the concept of holding, by studying the historical background of its occurrence and identifying characteristic features and signs. The necessity of legal regulation and significant improvement of the mechanism of economic relations in which holdings participate, as well as the search for ways to effectively regulate the activities of holdings, are substantiated.

Prospects for the effective functioning of holding structures in Ukraine are associated with the need to solve a number of problems. In particular, studies require mechanisms for the official establishment of a holding structure in Ukraine and foreign countries with developed market economies, trends in the development of this form of integration formation and its role in attracting foreign investment for the development of the country's economic potential, and the specifics of financial management of the holding structure.

Keywords: holding, holding company, corporate enterprise, concept, economic relations, legal regulation.

References

1. Belova I. (2015). Istorychnyi ohliad pravovoho zabezpechennia rozvytku obliku ta kontroliu. *Prykladna ekonomika - vid teorii do praktyky* : zb. tez dop. Pershoi Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Ternopil, 15 zhovt. 2015 r.) [Historical review of legal support for the development of accounting and control. Proceeding]. Ternopil : Ekonomichna dumka TNEU.

2. Belova, I., Semenyshena, N. (2018). Kontent-analiz definititsii oblikovoi polityky instytutsiinykh odyntys ta pidkhodiv do yii formuvannia [Content-Analysis of definitions in accounting

policy of institutional units and strategies for its formation]. *Podilskiy visnyk : silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, 28, 198–211.

3. Belova, Iryna. (October, 2016). Istorychni aspekty rozvytku bukhhalterskoho obliku. *Prykladna ekonomika - vid teorii do praktyky : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [m. Ternopil, 20 zhovt. 2016 r. [Historical aspects of accounting development. International Proceeding]. Ternopil : Vektor, pp. 48-50.*

4. Belova I.M. (2015). Teoretychni osnovy oblikovoi polityky [The theoretical basis of accounting policies]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky. Khmelnytskyi : KhNU, 2015. № 2, T. 1 (222). S. 84-90.*

5. Butynets, F.F. (2001). *Istoriia bukhhalterskoho obliku* [History of accounting. Part 1; Second ed.]. Zhytomyr : Ruta.

6. Vinnyk, O. M. (2009). *Hospodarske pravo*. Kyiv : Pravova yednist.

7. Yynslav, Yu. & Lysov, U. (2000). Stanovlennia kholdynhovykh kompanii: pravove i orhanizatsiynym zabezpechenniam. *Rosiiskyi ekonomichnyi zhurnal*, 5-6, 120–126.

8. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 r. Rady Ukrainy [The Commercial Code of Ukraine: Law of Ukraine of January 16, 2003 Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. 2003. № 18, 19-20, 21-22. S. 144.

9. Didorenko, T., & Belova, I. (2017). Znachennia operatyvnoho obliku v systemi upravlinnia silskohospodarskym pidpriemstvom [Importance of operational accounting in the agricultural enterprise management system]. *Instytut bukhhalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii*, 1-2, 29-37.

10. Didorenko, T. V. (2016). Sutnist i klasyfikatsiia materialno-tekhnichnykh resursiv na silskohospodarskykh pidpriemstvakh za yikh pryznachenniam ta rollyu v protsesi vyrobnytstva [The essence and classification of material and technical resources in agricultural enterprises according to their purpose and role in the production process]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, 1(1), 92-99.

11. Didorenko, T. (2014). Orhanizatsiia - predmet metodolohii bukhhalterskoho obliku [Organization - subject of accounting methodology]. *Instytut bukhhalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii*, 3, 19-22.

12. GoogleTranslate. URL: <https://translate.google.com/#auto/uk/Hold>

13. Yvaniuk, A. V. (2005). *Pravovye problemy sozdaniia kholdynha: na prymere zheleznodorozhnoho transporta: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03* [Legal problems of creating a holding: the example of railway transport (Doctoral dissertation)]. Moscow, 2005. 190 s.

14. Keller, T. (1996). *Kontseptsyy kholdynha. Orhanyzatsyionnye struktury y upravlyeniye; per. s nem. N. M. Dvukhshesterkovoii; pod. obshch. red. Yu. P. Rudneva, R. M. Hryneva* [Holding Concepts. Organizational structures and management (edited by Rudnev, Yu. P., Hrynev, R. M.)]. Obnynsk.

15. Kym, A. (2003). Evropeiskyi kholdynh dlia rosyiskoho byznesa [European holding for Russian business]. *Fynansy*, 40, 40-43.

16. Hubyn, E.P. (Ed.) (1998). *Korporatyvnoe upravlyeniye y korporatyvnyi kontrol [Corporate Governance and Corporate Control]*. Moscow.

17. Kravets, I. M. (2010). *Pravove stanovyshche subiektiv orhanizatsiino-hospodarskykh povnovazhen: monohrafiia* [Legal status of subjects of organizational and economic powers: a monograph]. Kyiv : Yurinkom Inter.

18. Laptev, V. V. (2003). *Subekty predprynymatelskoho prava [Subjects of business law]*. Moscow : Yuryst.

19. Laptev, V. A. (2008). *Predprynymatelskiye obedyneniya: kholdynhy, fynansovo-promyshlennyye hruppy, prostyye tovaryshchestva* [Entrepreneurial associations: holdings, financial and industrial groups, simple partnerships]. Moscow : Volters Kluver.

20. Lukach, I. V. (2005). Kholdynhovi kompanii za zakonodavstvom Ukrainy [Holding companies according to the legislation of Ukraine. Concept, signs, regulatory framework]. Poniattia, oznaky, normatyvna baza. *Visn. hosp. Sudochnystva*, 1, 245–252.

21. Motylev, V.E. (1959). *Fynansovyi kapital y eho orhanyzatsyionnye formy* [Financial capital and its organizational forms]. Moscow.

22. Oblikovo-analitychne i orhanizatsiino-pravove zabezpechennia diialnosti pidpriemstv v umovakh instytutsiinykh transformatsii : kolekt. monohr (2017). [Accounting, analytical and legal support of enterprises in the context of institutional transformations: collect. monograph]. Ternopil : Osadtsa Yu. V., 2017. 388 s.

23. Obshchee polozenyie o vsesoiuznom y respublykanskom promyshlennykh obedyneniakh: utv. Postanovlenyem Soveta Mynystrov SSSR ot 2 marta 1973 h. № 140 [General situation in the all-

- Union and republican industrial associations: approved. Decree of the Council of Ministers of the USSR of March 2, 1973 No. 140]. URL: <http://www.knukim-edu.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex14694.htm>
24. <https://www.mhp.com.ua/uk/>.
25. Nykyforov, O. (2011). Poniattia y osnovni oznaky kholdynhovoï kompanii [Concept and main features of a holding company]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, 2, 55-57.
26. Portnoi, K. Ya. (2004). Pravovoe polozenhye kholdynhov v Rossyy [Legal status of holdings in Russia]. Moscow : Volters Kluver.
27. Pronska, H. V. (2013). *Vybrane [Favorites]*. Kyiv : Osvita Ukrainy.
28. Pro kholdynhovi kompanii, shcho stvoriliutsia u protsesi korporatyzatsii ta pryvatyzatsii: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 travnia 1994 r. № 224/94 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/card/224/94> (vtratyv chynnist).
29. Pro kholdynhovi kompanii v Ukraini” vid 15.03.06 r. № 3528-IV: Zakon Ukrainy ofits. tekst iz zmin. stanom na 1 lip. 2006 r. / M-vo yustytisii Ukrainy URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3528-15> [On holding companies in Ukraine "dated 03.15.06. No. 3528-IV: Law of Ukraine official text as amended. As of 1 lip. 2006].
30. Sava, A.P., Paliukh, M., Zavytii, O., & Semenysheva, N. (2017). Teoretychni zasady bukhholderskoho obliku v systemi upravlinnia [Theoretical Foundations of Accounting in the management system]. *Institut bukhholderskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii*, 1-2, 21–28.
31. Semenysheva, N.V. (2012). Mizhnarodnyi dosvid standartyzatsii ta yoho vplyv na formuvannia instytutu bukhholderskoho obliku v Ukraini [International experience of standardization and its influence on formation of accounting institute in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Vinnytskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, 3 (69), 185–189.
32. Semenysheva, N.V. (2016). Bukholderskyi oblik : vid systemy do instytutu (ohliad definitisii) [Accounting from the system to the Institute (review definitions)]. *Zbirnyk naukovykh prats PDATU*, 24. Ch.3, Ekonomichni nauky, 189–200.
33. Umantsiv H. V. (2002). Kholdynhovi kompanii ta promyslovo-finansovi hrupy u suchasniï ekonomitsi [Holding company and industrial-financial group in case of efficient economy]. Kyiv : VIRAR.
34. Shapurov, O. O. (2011). Modeli upravlinnia kholdynhamy [Models of managing holdings. Investments: practice and additional]. *Investytisii: praktyka ta dosvid*, 23, 30-31. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2011_23_10.
35. Shytyna, Y. S. (2003). Kholdynhy: pravovoi y upravlencheskyi aspekty [Holdings: legal and managerial aspects]. Moscow : Horodets-yzdat. URL: <http://www.lawmix.ru/commlaw/1723>
36. Shytyna, Y.S. (2001). Pravovoe rehulyrovanye deiatelnosti kholdynhovykh kompanii vnutrennykh dokumentamy [Legal regulation of holding companies by internal documents]. *Khoziaistvo y pravo*, 1, 120.
37. Shytyna, Y.S. (2001). Predprynymatelskye obedyenyia [Entrepreneurial associations]. Moscow : Yuryst.
38. Ivanyshyn, V.V. (2002). Teoretychni aspekty ekonomichnoho zmistu, klasyfikatsii vydiv ta vidnosyn uchasnykiv ahrolizynhu [Theoretical aspects of economic content, classification of species and relationships of agro-leasing participants]. *Science. Bulletin of the NAU*, 56, 129-133.
39. Bulgakov, M., Voituk, D.G., Adamchuk, V.V., & Ivanyshyn, V.V. (2007). Naukovo-tekhnichna polityka v silskomu hospodarstvi [Scientific and technical policy in Agriculture]. *Journal of Agrarian Science*, 3, 5-10.
40. Kinash, I. A. (2013). Internet-marketynh – stratehiiia rozvytku suchasnykh mashynobudivnykh pidpriemstv [Internet marketing - strategy of development of modern machine-building enterprises]. *Sustainable economic development*, 3 (20), Pp. 331-335.
41. Kinash, I. A. (2012). Upravlinnia silskohospodarskym pidpriemstvom z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii [Management of agricultural enterprises using information technologies]. *Stalyi rozvytok ekonomiky, № 2 [12]*, 50–53.

Received 04/05/2019

Revision 05/05/2019 Accepted 06/27/2019